

DÍA DAS LETRAS GALEGAS 2011

Darío Xohán Cabana Yanes

Cando o ano pasado eliximos a Lois Pereiro pró Día das Letras Galegas do 2011, houbo quen pensou: «Valente zocada a da Academia! Quen é ese Lois Pereiro?» E non só houbo quen o pensou, senón tamén quen o dixo, e mesmo quen o escribiu, e non coa suavidade que eu emprego, senón con frases ben máis ásperas.

Non me estraña tampouco que se dixera, porque ás veces dinse cousas sen pensar, ou sen pensar abondo. Menos tempo hai que alguén declarou, ou polo menos así foi literalmente recollido nun medio de grande difusión: «A decisión foi sorprendente, porque estabamos afeitos a decisións de dinosauros, pero a Academia amosou que é un organismo vivo e que, por primeira vez, souberon converter en oficial algo que xa estaba recoñecido na rúa». Xa ven, miñas donas e meus señores, que a Academia que lle dedicou a Novoneyra o Día das Letras Galegas non era aínda un organismo vivo, condición que acada agora *por primeira vez* ó dedicarlle o Día das Letras Galegas a un poeta coma Lois Pereiro, que xa estaba *recoñecido na rúa*. Eu tiña entendido que o Pereiro era un poeta de culto, un poeta de minorías, pero agora resulta que non: era un poeta de populoso público, e os únicos que non sabiamos nada del eramos os pobres académicos, arcaicos dinosauros que finalmente demos en espertar e por iso somos agora chufados e acumados de organismo vivo...

Mais deixemos de tirar polo infinito fío dos absurdos. Creio eu que en realidade Lois Pereiro era un poeta case secreto, un poeta pra uns poucos centos de persoas. Mais tampouco non hai que esaxerar. Iso é o que acontece case sempre cos poetas, agás no caso dalgúns –coma Rosalía ou coma Curros, coma Celso Emilio ou coma Manuel María– que por razóns case nunca estritamente poéticas, pero case sempre poéticas tamén, acadan o status de símbolos dunha nación, ou dunha fracción nacional que aspira a un cambio revolucionario. Case todos os poetas son pra pouca xente, cousa de minorías, e Lois Pereiro non era unha excepción, como calquera podía aprender vendo a relativa modestia da súa fortuna editorial, a súa escasa presenza nas librarías, a súa pequena demanda nas bibliotecas públicas. Iso si, era un poeta moi amado por aqueles que o lían, e moi amado tamén por moitos colegas que o trataron e que o consideraron grande e decisivo entre eles.

Lonxe de ser un fenómeno popular, foi precisamente a elección da Academia a que abriu o camiño á súa conversión nun poeta popular, ou polo menos nun poeta de moi considerables minorías. Aqueles catro que dicían «Quen é ese Pereiro? Vaia zocada a da Academia!» saben xa moito ben que a Academia non se trabucou tampouco desta vez, e empezan a saber quen é o Pereiro, como o empezan a saber moitas outras persoas, porque o Día das Letras Galegas é un potente chamariz que reclama a atención sobre unha obra... Certo que se esa obra non ten forza, ou non ten a forza axeitada ó tempo no que estamos, todo pode quedar nunha reivindicación histórica, ou mesmo nunha curiosidade efémera. Mais co Pereiro xa se ve: a súa obra gaña adeptos, arraiga en moitos corazóns e faise popular, na pequena medida en que a poesía pode ser popular no noso tempo, que ás veces non é tan pequena. Está sucedendo un milagre.

Quizais a poesía do Pereiro non entre tan ben nos institutos coma outras. É a poesía dun tormento, e como di a miña filla Alexandra, que está *nel mezzo del camin* e é profesora de instituto, pra conectar coa poesía de Lois Pereiro «hai que ter pasado algunhas». Todo o roqueiro que queirades, todo o punk que queirades: Pereiro non é un poeta pra adolescentes. E mesmo diría «felizmente», pois non é conveniente que os adolescentes teñan pasado tantas que entendan facilmente a Lois Pereiro.

Eu creo, a miña filla cre, que esa grande minoría que está aprendendo a amar a Lois Pereiro e a atopar nel o seu poeta, ou un dos seus poetas, está formada principalmente por xente de entre os trinta anos, ou todo o menos vinte e tantos, e os cincuenta e poucos que o mesmo Lois Pereiro tería agora. Pra que a súa poesía nos faga ben, pra que nos valla máis aló do gusto pola palabra ben dita, fai falla ter sufrido un pouco, aínda que non sexa tanto coma el. E talvez axude compartir con el algunhas claves estéticas, principalmente musicais. Pero isto non é imprescindible, nin moito menos. Porque, en definitivas contas, é ben certo que hai moito de cultura rock na poesía do Pereiro, pero tamén é certo que o rock, ou polo menos grande parte del, forma parte da nosa cultura común dende hai xa moitas décadas, e os vellos roqueiros non teñen cincuenta anos, temos sesenta, setenta e máis aínda.

O verso de Pereiro é vangardista, dise arreo, e eu tamén o creo logo, aínda que xa non sei ben o que vén sendo vangardista. Levamos cen anos de vangardas, así que ser vangardista tamén pode ser algo moi tradicional. Manuel Antonio, Cunqueiro, Manuel María, Cuña Novás, a poderosa forxa comunal de Brais Pinto, Méndez Ferrín, Pexegueiro, Rompente... Cada dez anos escachamos o mundo, matamos os pais e enterrámoslos en cal, e logo resulta que lemos o *Morrendo a cada intre* e mais o *Advento* de Manuel María e calamos a boquiña, porque nos cae a cara de vergonza...

O máis sorprendente non é que o verso do Pereiro sexa vangardista, senón o clásico que resulta dende o punto de vista formal. Deixando á parte os poemas adolescentes de *Loia*, que son de aprendizaxe, a obra madura de Lois Pereiro está practicamente toda construída sobre a materia rítmica da lírica culta panrománica, alicerzada esencialmente, ó meu entender, en dúas unidades rítmicas básicas que, polo cómputo italiano e pra non complicarnos, constan unha de sete e outra de catro sílabas, ou cinco cando cómpre; sumadas esas dúas unidades temos o hendecasílabo clásico con acento en sexta, e xuntando dúas unidades de sete temos o alexandrino. Ben sei que isto é unha simplificación, pois non todos os hendecasílabos levan acento en sexta, e por outra banda habería que falar do eneasílabo como un hendecasílabo decimado das súas primeiras sílabas, ou do alexandrino reforzado cunha unidade máis de catro sílabas, que tantas veces pasa por un deses «versos libres» tan falados e de tan problemática existencia. Todas estas unidades métricas existen na poesía de madurez do Lois Pereiro —é dicir, nos seus dous libros publicados en vida—, e mesmo se pode dicir que dende o punto de vista métrico case todos os seus poemas se limitan a estas unidades, naturalmente con algunha rotura de ritmo, as máis das veces moi evidentemente meditada e calculada. Incluso o eneasílabo, verso bastante raro pola súa relativa dificultade, aparece maxistralmente utilizado nun verso de 1995: «Négate, si, rexeita e nega a miña voz antiga!», que ata é unha marabilla porque se pode escandir de dúas maneiras, como composto dun eneasílabo e un heptasílabo, ou ó revés:

négate, si, rexeita e nega / a miña voz antiga,
ou ben
négate, si, rexeita / e nega a miña voz antiga.

Insisto tanto nestes aspectos formais, señor Presidente, miñas donas e meus señores, porque no tempo que me é concedido apenas podería dicir nada substancial sobre a materia da poesía de Lois Pereiro, e eu teño un especial interese en defendelo desa pauliña da espontaneidade, tan propia dun tempo no que os manuais de retórica e preceptiva literaria parecen estar desterrados de todos os niveis do ensino. Un poeta, un bo poeta, xamais é un finxidor, e Pereiro foi, e xa ficou ben dito, exactamente o contrario dun finxidor. Pero coas maiores sinceridades e autenticidades pódense facer os peores poemas do mundo, a pouco que o presunto poeta careza de toda preocupación e de toda destreza formal.

Non creamos, pois, que o Pereiro é un poeta que escribe así á vaiche boa. É probable na época de *Loia* non se preocupase da forma, e mesmo que afectase desprezala, que é unha cousa que poucos poetas deste século e do pasado deixa-

ron de facer algunha vez durante a súa aprendizaxe. Pero entre os textos publicados en *Loia* e os reunidos no seu primeiro libro, *Poemas 1981-1991*, hai unha radical ruptura formal que consiste no paso dun verso esencialmente amorfo –aínda que non sempre xa– a un verso rigorosamente sometido a un cómputo silábico variable pero sempre baseado nas unidades básicas que antes dixeran.

Mais aínda sendo certo que non debemos separar a forma da materia –entre outras cousas porque non se pode–, o verdadeiramente importante pra nós é xusto esa materia: a materia dos soños e da vida, a materia da morte. Como podería eu transmitir nun minuto, despois de perder tantos en cousas accesorias, a idea de Lois Pereiro como un poeta necesario? Nun tempo non exento de frivolidades poéticas, o Pereiro imponse como un poeta brutalmente íntimo e auténtico; a súa traxedia persoal, agravada mesmo por infortunios sentimentais, obrigouno a facer unha obra valiosísima, e mesmo por razóns case que extraliterarias tamén, pois ó meu entender a poesía de Pereiro, que é de amor, e sobre todo de desamor, e de enfermidade, é unha poesía capaz de axudar a vivir. A obra do Pereiro impúxoselle, creo, a el mesmo. O poeta case adolescente de *Loia* andaba atoutiñando, procurando, querendo facer algunha cousa nova, intentando expresar as vagas inquedanzas comúns ós mellores daquela xeración que se facía adulta naqueles tempos do segundo lustro dos setenta, tan móbiles e incertos, co Ditador aínda case sen enterrar pero coa esperanza da revolución aínda viva. O Lois Pereiro andaba buscando a súa propia voz, que tiña que ser orixinal, xaora, un non busca unha voz que non o sexa. Pero ás veces a vida, esa cabrona, impide toda elección e imponse coa súa trágica inevitabilidade. Unha angustia vital perfectamente superable talvez, pero logo, de súpeto, unha contaminación alimentaria, un mozallón de Monforte é vítima dun dos grandes crimes do capitalismo, e logo aínda busca algún refuxio que lle empeora as cousas... Entón o poeta xa non escolle libremente a súa voz, xa non escolle abril, pois é brutalmente escollido por un destino verdadeiramente cruel e verdadeiramente inelutable... Por iso, infelizmente, a obra de Lois Pereiro non ten semellante nas nosas letras. Ogallá non fora así, ogallá non estiveramos dedicándolle o Día das Letras Galegas do 2011 e el estivera aínda con nós, construíndo este edificio portentoso da literatura galega, talvez cunha obra menos singular, pero con seguranza valiosísima tamén, pois aínda que a súa vida trágica lle deu unha negra sombra estarrecedora á súa poesía, non hai dúbida de que o seu rigor formal e as súas outras moitas calidades farían del tamén un dos mellores poetas do noso tempo.

Díxose, e está moito ben dito, que o Lois Pereiro está moi conectado co espírito Brais Pinto, que operara en Madrid uns vinte anos antes de o Pereiro vivir en Madrid e publicar con outros do seu tempo a revista *Loia*. Non hai dúbida de

que o bon e grande Raimundo Patiño, monfortino tamén de crianza, foi pró monfortino Lois Pereiro, camarada do seu curmán monfortino de nación Antón Patiño, unha ponte esencial con aquela grande xeira cultural e política. O que non sei eu é a importancia que puido ter pra Lois Pereiro ser da mesma cidade que durante tantos anos ilustrou coa súa clara vida o noso gran Manuel María. Pero moito ben me fixo ver antonte, no suplemento cultural de *La Voz de Galicia*, unha fotografía de Lois Pereiro e Manuel María sentados á mesma mesa, Lois escoitando e Manuel María falando del. É pouco antes da morte de Lois, é a presentación en Monforte da *Poesía última de amor e enfermidade*, e o vello poeta da Terra Chá, o autor de *Advento* e de *Morrendo a cada intre*, é quen presenta o libro do poeta aínda mozo e xa case agonizante. Isto é un grande símbolo.

Nese mesmo suplemento *Culturas* vólvese publicar unha entrevista co Pereiro que xa saíra no mesmo medio en 1992. Hai unha resposta que vos quero lembrar, porque aquel home que aínda non chegara teoricamente *al mezzo del camin*, pero que xa sabía que estaba percorrendo as súas últimas revoltas, demostra como a súa vangarda estaba perfectamente integrada na tradición galega, unha gloriosa tradición que estes días, por esa senlleira inepcia crítica que ás veces nos caracteriza como nación literaria, parece que é negada por algúns que necesitan esconder outros altares cos seus propios rodos pra glorificaren mellor o santo do día. Escoitade o Pereiro:

Da poesía galega sentínme influído por Celso Emilio Ferreiro e Manuel Antonio. Hoxe en día sinto moito respecto por Méndez Ferrín, vai de primeiro nas miñas preferencias en canto a poesía e incluso en canto a narrativa. Tamén Cunqueiro, poucos escritores son capaces de crear mundos como el o fixo. Despois están autores semidescoñecidos como Díaz Castro, o poeta de Guitiriz.

Porque a verdade é que a literatura galega, e sobre todo a poesía galega, é unha grande poesía que dende Manuel Antonio, ou mellor dito dende Rosalía e Pondal, transita na súa maior e mellor parte polos camiños da vangarda, ou como haxa que chamarlle a esa eterna esixencia de modernidade, de calidade e de dureza, de contradición e rompemento; e o poeta que foi Lois Pereiro está dentro desa tradición de alta tensión poética que el mesmo definiu tan ben nesta resposta que acabo de lembrar pra acabar este meu pobre discurso que con tan innmerecida atención tivestes a xenerosidade de escoitar.